

KERTINĖ PARAŠTĖ

Šokis — nesenstanti pramoga

Visada ilgėjau balerinos. Iš prigimties esu šokėjas. Jei kas tuo netiki, tegul pasiklausia tų, kurie matė mane šokantį su tauraus atminimo profesore Marija Gimbutiene. Pirmą kartą su ja sukauisi prieš daugelį metų lietuvių pobūvyje Santa Monica Woman's Club salėje. Po to kelis kartus kitur. Ji labai mėgo šokti. Ypač šiuolaikinį improvizacinį roką. Abu sutarėme: rokenrolą šokant (tūpčiojant ir gaudant vėjus) niekas nepastebi daromų ritmo klaidų. Kažkas panašaus į ekspresyviai abstrakčią tapybą.

Šokau ir Mirimar viešbutyje, ir visur, kur tik galima buvo šokti. Tai gan paprasta formulė: muzika, salė ir tu. Nusizūrėjęs madoną, prieini, nusilenki, pakvieti, ir jeigu pakyla ir tau ant nugaros nelipė, esi įkvėptas individas. Nelyginant Nietzsche's pranašas Zarathustra, žinganiais ir judesiais skelbiantis šokančios išminties tiesas. Taip — išmintis turi būti ir jūdi, ir džiugi.

Šokau per įvairias lietuvių vestuves, kad ir retai kviečiamas (mat nereikšmingas). Pasitaikydavo pakliūti tiesiog į karališkas santuokų iškilmes, jaudinančias prabangos, orumo, jaunatvės grožio vinjetėmis. Prieš keletą metų dalyvavau medicinos daktaro Jono Kudirkos vestuvių pokylyje įspūdingame golfo klube, Agoura Hills, Ca. Vedė jis kūrė rybingą amerikietę. Šalia įvairių tautybių svečių, dalyvavo ir nemažai lietuvių. Skaniai pasisotinę, šokome, kiek tik dūdos leido. Ir Lietuvos generalinis konsulas su ponija švytėdami nei kiek nenusileido. Judesiu kaitroje tirtpe sutirpo rangai, profesijos, politika, turtas, tautybės. Linksmosios vieninga žmonija.

Dažniausiai teko šokti Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos salėje. Čia akustika veriantiai triukšminga, bet grindų parketas tinkamas mano čėverykams. Tik lubos aukštos. O kai kada užėina tipas šoktelėjus pasiekti kabantį papuošalą, kad ir balioną. Tai tik užgaida, nes šiaip maždaug laikaisi šokio etiketę. Per daug skeryciotis salėje netinka. Mūsųose, kiek menu, nebūna maivymosi nepasitaiko.

Lietuvos lyriško šventojų pastogėje šokau visai neseniai — per išgarsintą radijo metinį balių. Panašius pobūvius Los Angeles lietuviai rengia sekmadienio po-

pietėm, kai dar saugiai šviesu. Atidarymo žodį lydi meninė programa. Šį sykį (9.22) dainavo sopranas Stasė V. Šimoliūnienė, akompanuojant muzikologui W. Lockwood. Aplodismentams nutilus, kunigas sukalba maldele. Dabar galima dorai tašyti gardžius valgius. Po pietų vyksta Loterija ir Varžybos (taip rašoma programoje, turint minty varžytines). Niekam nieko gero nelaimėjus, prasideda...

Šokiai? Prie mikrofono atsistojęs, valsus ir tango akordeonu groja ir dainuoja iš Šiaulių čia tvirtai įsikūręs muzikas ir šiaip viso ko meistras Česlovas Geštautas. Smagi jo muzika. Nesinori drybsoti užstalę. Deja, niekas nešoka. Kas čia dabar? Tik po kurio laiko matau salės gale besisukančią narsuolių porą. Prie muzikanto — kita. Tik dvi. O visi kiti sėdi, nelyginant graikų bareljefe Olimpo dievai su deivėmis.

Guodėsi man Muzikos akademiją baigęs Česlovas Geštautas: „Mane paprašo pagroti, palinks minti, pašokdinti žmones. Mielai sutinku. Groju Lietuvoje mėgstamas šokių melodijas. Kažkas pasidarė: žmonės pritingi šokti. Retas pakyla nuo stalo.“ Sakau: „Gal bijo, kad kiti, jiems šokant, neišmankytų buteliuose dar likusio vyno.“ Aš tik juokauju. Mūsų šokiai vėnų išmoko gerti bajoriškai — tik gurkšneliais.

Žodžiu, retas ryžtasi savo skanų pasisotinimą šiek tiek atsverti šokio mankšta. Gal toji laiko tėkmė daro savo. Juk aritmetiškai tie patys žmonės jau yra senesni nei prieš 10 ar 20 metų. Kai kam, be to, dingojasi liaudies priežodis: jauni šoka — žemė dreba, seni šoka — dantys kleba. Būna ir taip.

Vis dėlto. Ne vien tik senoliai ir bočiai sėdi už stalų. Ne, ne! Yra pakankamai jaunesnių už respublikonų kandidatą į prezidentus, neseniai nukritusių nuo rampos, ir ničnieko. Yra ir vos vyresnių. Iš jų apėto lietuviškam kugeliui ir dėroms galima spręsti, kad jie dar galėtų duoti garo sąnariams. Ir dar kaip. Baimintis dantų klebėjimo nederu. Tai irgi prisideda prie muzikos ritmo ir prie kultūros.

Taigi šokių srityje padėtis liūdnoka. Nykesnė nei ekonominis nuosmukis Lietuvoje. Skaudesnė nei Mafijos savivalė.

JUOZAS KOJELIS — VISUOMENININKAS

Jo 80 metų sukakčiai

VYTAUTAS ANTANAS DAMBRAVA

Enciklopedine kalba kalbant, visuomenės veikėjas aplamai yra kiekvienas žmogus savo visuomeninės prigimties dėka. Tačiau ne kiekviena veikla yra vienodai veiksminga ir reikšminga, todėl ne visi gali būti visuomenės veikėjai pilnais tos sąvokos prasme. Tam reikia subrendimo, pasiruošimo ir savybių, kurių vienos gali remtis prigimties polinkiais, kitos — patirtimi ar mokslu įgytos. Visuomenininko vaidmenį apsprendžia atitinkami visuomenės poreikiai ir veiklos pobūdis. Paprastai visuomenės veikėjais laikomi pasižymėję organizacijų aktyvistai, viešosios nuomonės formuotojai, įtakingos asmenybės. Iš jų laukiame ne tik daugiau nusimantų ar veikti savo srityje, bet sugebėti visuomeninį reikalą laikyti aukščiausiu asmeninio. Aukščiausiai keliamu kriterijū pagrindu, Juozas Kojelis yra visuomenės veikėjas „par excellence“.

***

Atskleiskime ir drauge perverskime gerbiamo sukaktuvininko visuomeninės veiklos knygą. Juozas Kojelis — rezistentas, filologas, lituanistikos propaguotojas, kultūros puoselėtojas, žurnalistas.

Jau vaikystėje rezistencinė veikla formavo šią asmenybę. Nuo pirmųjų gimnazijos metų jis buvo slaptas ateitininkas, o vokiečių okupacijos metais slapto ateitininkų kuopos globėjas. Kretingos gimnazijoje, universitete — ateitininkų Humanitas korporacijos pirmirinkas, dar 1941 metų sausio mėnesį suskū-

* Rytų, sekmadienį, lapkričio 17 dieną, Los Angeles lietuvių komitetas Juozui Kojeliui pagerbti rengia jo aštuoniasdešimt metų sukakties paminėjimą. Čia spausdinamas Lietuvos Respublikos ambasadorius ir ypatingo įgaliojimo Pietų ir Vidurio Amerikos valstybėms dr. Vytauto A. Dambrovos tai progai paruoštos kalbos tekstas.

Niūresnė nei laikraštų ir knygų skaitytojų sumažėjimas. Graudu matant salėje nuobodžiaujančias sinjoras, kai šalia tūno stuomeningi matadorai. Tūno. Nešoka. Politikuoja. O muzikantas raito jausmingą valsą. Ir aš, galų gale, išvedu fainą it lėndrę Audronę. Mes sukamės kaip pašėlę. Tik mes vieni. Net nepatogu. Sukamės be perstojo. Muzikai pasibaigus, svaigsta galvos, tuo primindamos: reikia šokti dažniau. Visiems. Visur.

Pranas Visvydas

bes Vilniaus universitete ateitininkus įregistruoti pačia pirmąja studentų organizacija.

Pirmuoju sovietmečiu Juozas Kojelis jau matome kaip pogrindininką. Buvo vienas iš labai daugelio, kuris, persirengęs darbininku, 1941 metų masinių tremimų metu visą dieną praleido Naujojoje Vilnioje tarp tremtinių ešalonų, ieškodamas gimtinių, pažįstamų, perduodamas jiems vaistus, priimdamas tremiamųjų laiškus, išklaudydamas jų prašymus — lyg jiems teiktų paskutinį patepimą — pagelbėdamas visiems, kiek tomis baisiomis sąlygomis buvo įmanoma.

Aną šurpniąją birželio šešioliktąją ir aš buvau Naujojoje Vilnioje, ieškodamas savo iš Utenos tremiamos šeimos. Ko gero, mes praėjome pro vienas kitą, žodžio neterdami. Tąsyk suradau nuo šeimos atskirtą tėvelį, galiausiai tris broliukus ir sesytę, o mamytę per galvijams skirtą vagono plyšį man sprauste išspraudė atsivežtą mano žieminį apsiaustą. Ji jautė mane matyvat. Kas per išleistuves ten buvo!...

Per nacių okupaciją Juozas Kojelis mokytojauja ir pavaduoja direktorių Kretingos gimnazijoje. 1942 metais jis, savanoris, Lietuvos laisvės armijoje reguliariai slapta vežioja pogrindžio literatūrą. Jis negalvoja apie riziką, baimę ar drąsą. Juozas savyje jaučia pareigą, ir tą pareigą atlieka. Kitais metais už antinacines rezistencijos organizavimą Gestapo suimamas, kalinamas Klaipėdos, Kauno ir Ragainės kalėjimuose. Laimei, jam pavyksta išsigelbėti.

Atsidūręs tremtyje, Vokietijoje, bičiulis Juozas mokytojauja ir vadovauja lietuvių gimnazijai Muenchen'e. Atvykęs į Jungtines Amerikos Valstybes, mokytojauja lituanistinėse mokyklose Čikagoje ir Los Angeles, o Monterey mieste, Kalifornijoje, dirba drauge su generolu Stasiu Raštikiu (jo tėvus iš mūsų namų Utenoje išvežė į Sibirą) kariuomenės kalbų mokykloje kaip lietuvių kalbos instruktorius.

1966 metais Juozas Kojelio iniciatyva Los Angeles lietuvių fronto bičiuliai suorganizuoja pirmąjį lietuvių literatūros vakarą tautinei kultūrai stiprinti. Tokiu kasmet rengiamu vakaru tradicija tebesitęsia iki šiol. Šiemet gruodžio aštuntąją du žymūs svečiai iš literatūros vakarų atvyksta iš Lietuvos.

Šalia šio svarbaus įnašo lituanistinio švietimo ir kultūros srityse, Juozas Kojelio egzistencijos esmė yra rezistencija prieš Sovietų Sąjungos įvykdytą Lietuvos okupaciją, ir jis darbas rodo ryškio kovotojo veidą. Pirmiausia jis aktyviai veikia „Lietuvių fronte“. Per trisdešimt metų kasmet organizuoja ar padeda organizuoti Los Angeles Fronto bičiulių studijų dienas, į kurias kviečiami patyrę prelegentai ir kuriose išsamiai nagrinėjami opiausi tautos laisvinimo klausimai.

Septynerius metus jisai redaguoja rezistencijos žurnalą „Laisvė“. Vienas patį žymiausių rezistencijos vadų, Juozas Brazai-

Sveikiname Juozą Kojelį, šių metų gruodžio 2 dieną švėčiantį savo aštuoniasdešimtąjį gimtadienį!

Vytauto Mašelio nuotrauka

tis, kuris savo genialų profesinį talentą paaukojo darbu rezistencijoje, pripažino, jog *laisvė* buvo geriausiai redaguojamas Juozo Kojelio. Vokietijoje jis dirbo kaip Antinacines rezistencijos lietuvių politinių kalinių sąjungos centro sekretorius.

Visą septintą dešimtmetį, pradedant 1961 metais, Juozas Kojelis talkina Leonardui Valiukui Rezoliucijoms remti komitete, vedant akciją JAV Kongrese, kad Amerikos vyriausybė Baltijos kraštų okupacijos klausimą keltų Jungtinėse Tautose. Garsiąją rezoliuciją HCR 416 Atstovų rūmai priėmė 1964 metais.

1981 metais Juozas Kojelio iniciatyva įsteigiama Baltų laisvės lyga. Tais pačiais metais Jungtinių Valstybių Kongresas — abeji rūmai — vienbalsiai priima rezoliuciją, ipareigojančią valstybės prezidentą birželio mėnesio 14 dieną skelbti Baltų laisvės dieną. Atsienamė, kai 1983 metais prezidentas Ronald Reagan, talkininkaujamas Baltuosiuose rūmuose dirbusio gabaus Juozo Kojelio sūnaus Lino, Baltų laisvės dieną sukviė du šimtu Amerikos baltų atstovų ir iškilmingai pasirašė Baltų laisvės dienos proklamaciją. Taip pat Valstybės departamentas per Jungtinių Tautų generalinį sekretorių išsiuntinėjo visoms Jungtinių Tautų organizacijai priklausantių valstybių vyria-

agentu. Be viso to, Vokietijoje Juozas Kojelis įėjo į *Aidų* žurnalo steigėjų ir leidėjų kolektyvą, o Amerikoje dešimtį metų talkino poetui Bernardui Brazdžioniui redaguoti *Lietuvių dienas*. Kartu su Juozu Vitenu suredagavo Amerikos lietuvių vardiną, yra bendradarbiavęs *Žemaičių žemėje*, *Aiduose*, *Drauge*, *Darbininke* ir kituose dabar jau Lietuvoje leidžiamuose laikraščiuose. Iš viso spaudoje paskelbė daugiau negu tūkstantį straipsnių. Visuose Juozo Kojelio darbuose atsispindi meilė Lietuvai, pavergtos tėvynės interesai, rezistencinės dvasios išlaikymas ir jos stiprinimas.

Kelis kartus jis buvo malonus atvykti į Venezuelą dalyvauti Pietų Amerikos lietuvių kongrese, jubiliejiniam švento Kazimiero minėjime, Vasario šešioliktosios iškilmėse ir kitomis progomis. Juozas Kojelis buvo ir yra Venezuelos lietuvių didžiai gerbiamas ir mėgstamas paskaitininkas, atliekęs ir šiame žemyne Lietuvai skirtą rezistencinę misiją.

Galiausiai — šiandien iškilmingai bus pristatomas jo raštų rinkinys *Nakties ir rytą*.

***

Toks, trumpai peržvelgus, yra Juozas Kojelio veikimas, kurio viršūnę nutvirtina tamsumus prašalinanti Lietuvos saulė. Ši konspektyvi santrauka akivaizdžiai rodo, kad Juozas Kojelio veikla susiveda į liudijimą Dievo, Tėvynės, ir rezistenciją ir kultūrą, konkrečiai — ir savo kalbos ir kultūrinių vertybių išlaikymą išsivijose.

Juozas Kojelis savo gyvenimu irodė, kad jis myli Dievą ir Jo bijoj, bet niekad nesilankė Dievo ir tautos priešams, ar jie būtų komunistai, naciai, ar kiti. Juozas skyrė savo gyvenimą Lietuvai, pritarianaudamas rezistencijos avangarde, nepabūdamas nei kovogs, nei kančios. Ir Juozas visuomet rado laiko išsivijos lietuvių švietimui ir tautos kultūrai. Lietuva jam liko ištikima. O lietuviškoji išsivija?

Zinau, kad ne visada jo žodžiai buvo aplodimtais palydimi. Ne kartą buvo stengiamasi Kojeliui užtaipti lūpas, o jis sakė: „Kur mano lūpos — ten ir širdis“. VLIKo seimuose, Čikagoje ir čia, Los Angeles, jam kartais nebūdavo leidžiama nė klausimo paklausti — jis būdavo baubimas tildomas. Nesvarbu, Juozas tuos pačius klausimus keldavo spaudoje, kur neįvankių riksmas ausų nebekurtindavo.

Kodėl Juozas Kojelis buvo bandomas nutildyti? Ogi dėl pagrindinio jo asmenybės bruožo, kuris jubiliatą išskyrė iš kitų tarpo ir jį išaukštino. Tai visoje jo esybeje jaugusi aistra visame kame ieškoti tiesos ir jai tarnauti. Juk Humanitas korporacijos šūkis buvo „Duc in altum!“

Juozas nuolat citavo romėnų posakį: „Esu tavo draugas; bet dar didesnis draugas — tiesos“. Juozas man kalbėjo: „Paneigęs teisingumą, negali myleti nei Dievo, nei tėvynės, nei artimo“. Jis labai jautriai išgyveno kiekvieną prasilenkimą su tiesa ir aštriai reagavo į faktines tiesos pažeidimus, sąmoningą faktų k'astojimą ir melą, kuriuo savo imperijas kūrė ir kurį išlaikė ko-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Reikia šokti dažniau • Juozui Kojeliui — aštuoniasdešimt • Nauja knyga apie lietuvių tautinę kultūrą • Balio Augino humoreska • Mūsų dienų poezija • Juliaus Kelero eilėraščiai • Baltijos žalių tapybos trienalė • Virginijaus Rusecko ir Broniaus Rutkausko paroda Čikagoje • Naujos knygos

Juozas Kojelis – visuomenininkas

(Atkelta iš 1 pal.)

munizmas ir nacizmas; melo nuodai palietė ir lietuvių išeiviją.

Kojelis nebuvo toks naivus, kad nežinotų, jog, stodamas už tiesą, jis neišvengs šmeižto ir purvo iš tų, kurie oportunistu ir melu grįždami savo veiklą, bando kitus įtikinti tarnaujant tiesai ar idėjai. Istorija pilna pavyzdžių, kad tiesą nesunku užgniaužti, ir kad daugelis norėte nori, kad gudrus melas liktų nemirtingas.

Juozas Kojelis sekė savo bendravardžio – Juozo Brazaičio pavyzdžiu, kurio principingumą, idealizmą, kovos dvasią ir tiesos meilę visuomet žavėjosi. Įsiminė Brazaičio žodžius, kad „norint pažangos, reikia priimti papiktinimo našta“. Sukaktuvininkas siekė pažangos, jis norėjo visus matyti kelyje į Lietuvą, bet einančius ne asmeninių ambicijų, melo ar šmeižto šunkeliais, o tiesos keliu, vedančiu mus į Tėvynės laisvę.

Juozo Kojelio tiesa buvo kieta. Ji nesupliūško, kaip burbulas, vos ją palietus. Galėjai Juozo faktais pagrįstą tiesą spardyti kaip futbolą visą dieną, ir vakare jo tiesos kamuolys buvo apvalus ir pilnas. Tiesa jam buvo svarbiausias argumentas. Tikėjo su Nietsche, kad neišsakyta, nutylėta, nuslėpta, nutildyta tiesa tampa nuodais. Taigi, mūsų solenizantams išsakyti tiesą, kaip ją dikta-vo Dievui, Tėvynei ir artimui tar- naujanti šio žemaičio širdis.

Ne kartą jo širdis pyko ne tiek dėl veikėjų asmeniškų ambicijų, kombinacijų ar garbės troškimo, kiek dėl faktų žalojimo, tiesos principų paaukojimo oportunistų ar tiesiog dėl melo, kartais išžalios. Žodžiu, Juozas Kojelis

Juozas Kojelis Lietuvoje: Vilniaus aerodroma, laukdamas pošto Bernardo ir Aldonos Brandišienų, kalbasi Kestimiera Brandišienė, Juozas Kojelis ir Lietuvos Seimo narė Vilija Aleksaitė.

Algirdo Kairio nuotrauka

vedė kieta kovą prieš melo dvasią, o būdavo, kad pas mus melas šakojo, melas lapojo, melas vartus kilnojo.

Lietuva Juozui Kojeliui buvo „Tėvo namai“, Lietuva buvo paraginimui kovoti ne vien prieš komunizmą, bet ir prieš kaskart labiau įsigalinčią ir mus pajungiančią melo dvasią. Ar nesidžiaugė Brazaičio priešai, kad, amžiuji kaupiantis ir ligoms kankinant, Brazaitis dūlėjo *Darbininko* užkampyje ir nurodė mūsų pareigas tikėtai iš to paties laikraščio puslapių. Mes gi buvome dar jauni, geriau už jį įsitaisę, gal net populiaresni, tikriausiai turtingesni, o kai turtingas – tai ir išmintingas. Brazaitis iki pasku-

tinės valandos dirbo Lietuvai ir jai gyvenimą paaukojo, bet ar mes gyvenime Brazaičio rūpesčių? Tikriausiai, ne vienas mūsų, pailsęs nuo jo mums kartotų ir j mūsų sąžinę nukreiptų žodžių, kartais kritiškų, bet visados teisingų, bandėme vieni kitus įtikinėti, remdami romėnų išmintimi: „Tempora mutantur et nos mutamur in illis“ (Keičiasi laikai ir mes juose keičiamės). Nereikia jaudintis. Tai kas, kad toji aukštesnio lygio kultūra buvo didelėje kaimyninių kraštų įtakoje ir svetimai kaimui. Kai daugelis Lietuvos bajorų, nors ir vadindami save lietuviais, pasisavino lenkų kalbą (daugiausia per Katalikų Bažnyčią), tai žemaičių bajorai nesidavė lenkiami. Net 19-ojo amžiaus pra-

Juozui Kojeliui tokie pasiteisi- nimai negaliojo. „Jam ir, palyginti, nedaugeliui kitų, Brazaitis liko rezistencinio darbo kelrodžiū – „marių žvaigždė“ klajojančiam išeivijos laivui.

Broliai ir sesės! Kaip aš norėčiau, kad šiandien vietoj manęs šioje tribūnoje prabiltų Juozas Brazaitis. Jis surastų tinkamesnius žodžius Juozo Kojelio asmenybei išskirti ir jo ištikimybę Lietuvai įvertinti. Brazaitis kai ką ir mums pasakytų. Gal aš pats ir kiti raustume iš gėdos dėl pilnai neatliktos pareigos, dėl savo silpnybių ir neryžtingumo, kurie gimdo abejingumą ir nuovargį, kurie mus stabdo, o ne skatina. Išeivijoje pragyventų metų skaičiui daugėjant, mes visuomeniniame darbe taip ne žmoniškai supatogėjome. Todėl galbūt pamaži ir tolime nuo Juozo Kojelio lūpomis kartojamos tiesos, galbūt net privengėme jo, nenorėdami užpykdyti draugų, pažįstamų, kad ir kita kryptimi veikiančių – gal net lietuviškam reikalui kenkiančių. Juk jie irgi lietuviai... O kalbėdami vis daugiau kartojome Poncijaus Piloto klausimą: „Kas yra tiesa?“

Praplėstas požiūris į lietuvių tautinę kultūrą

JURGIS GIMBUTAS

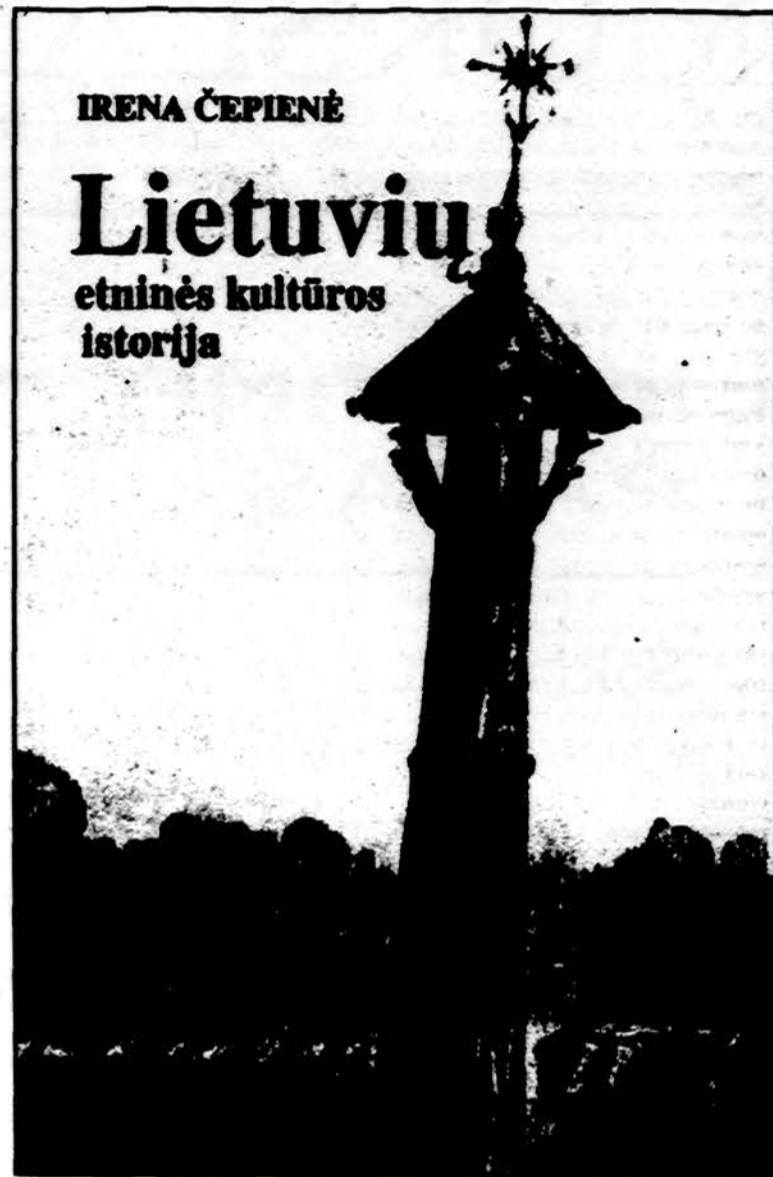
Lietuvos jaunimui išleistas geras vadovėlis: Irena Čepienė, *Lietuvių etninės kultūros istorija*, Kaunas: „Šviessa“, 1996. Tai jau antrasis papildytas leidimas, rekomenduojamas Švietimo ir mokslo ministerijos; 206 puslapiai, iliustruota piešiniais, tiražas – 2,000. Knygoje apžvelgta lietuvių etninės (tautinės) kultūros istorija nuo archeologinių iki mūsų laikų, nagrinėjama materialinės kultūros sąsaja su mitologija, su liaudies (kaimiečių) kūryba, jų papročiais, šventėmis. Pridėta 36 puslapiai rašytinių šaltinių ištraukų: nuo 1-ojo, 9-ojo, 11-ojo amžių po vieną, daugiau vėlesnių. Veikalas turi turiningą archeologinę dalį, 61 puslapis, kurioje remtasi Marijos Gimbutienės, Rimutės Rimantienės ir Norberto Vėliaus raštais. Etnografinė dalis parašyta pagal Jono Balio, Pranas Dundulienės, Vacio Miliaus, Angelės Vysniauskaitės veikalus. Naudotais ir Mažosios Lietuvos vokiškais autoriais.

Praplėstas požiūris į lietuvių tautinę kultūrą išreikštas, įjungiant ir bajorų kultūros įnašą. Iki šiol buvo daugiausia tyrinėjama ir aprašoma kaimišką kultūrą. Savo knygoje autorė Irena Čepienė sutinka su jau seniau istoriko Zenono Ivinskio paskelbtu teigimu, kad Lietuvos bajorų kultūra, suklestėjusi 17-ame amžiuje, buvo mūsų lietuvių bajorų sukurtą, ir negalima jos paneigti (Zenonas Ivinskis, *Aidai* 1949, Nr. 23). Tai kas, kad toji aukštesnio lygio kultūra buvo didelėje kaimyninių kraštų įtakoje ir svetimai kaimui. Kai daugelis Lietuvos bajorų, nors ir vadindami save lietuviais, pasisavino lenkų kalbą (daugiausia per Katalikų Bažnyčią), tai žemaičių bajorai nesidavė lenkiami. Net 19-ojo amžiaus pra-

Galbūt ne vienas nepiktai, beveik draugiškai, bet nenuoširdžiai komentavo: Juozas yra puikus vyras, bet žinai „O, Kojelis yra rezistentas, kokių reta, bet... Juozas sako tiesą, bet kam gi to reikia... Juozas kovoja, bet gal per daug... Juozas kalba ir rašo tiesą, bet... Bet, bet, bet... O, kiek tas bet mums pakenkė! Priėmėme naują išeivijos veikėjo standartą; mažiau daryti, daugiau pakritikuoti, kad išvengtume problemų, jaustumės garbingi ir kitų mėgstami. Mes nebuvome šalti ar šalti, mes tapome drungni, ir ne vienas be piktų minčių ir nuodingų užkulisių tapome tiesos bailiais, o nenoromis – melo ir šmeižto pakentėjais.

O Juozas Kojelis? Net ir šiuose Seimo rinkimuose jisai buvo Lietuvoje, dalyvavo Krikščionių

(Nukelta į 4 pal.)

džioje daugelis žemaitijos dvarininkų nemokėjo lenkiškai, o savo gyvenimui, trobesiams, papročiais liko artimi kaimui.

Autorė Čepienė skiria ypatingą reikšmę baroko stiliui, kurį pasiėmė Lietuvos bajorai savaip pritaikę dvaruose ir gausiai rėmė barokinių bažnyčių statybą. Cituoju iš p. 86: „Taciau barokas Lietuvoje – tai kovų dėl lietuviškos kultūros amžius. Šiuo laikotarpiu lietuvių buvo ne tik išlaikyta, bet ir pakylėta į europinės kultūros lygmenį. [...] barokas pasiekė ir paprastų žmonių sąmonę [...] darė įtaką tautodaliai. Prisiminkime žymaus liaudies menininko Vinco Svirskio (1835-1916) sukurtus kryžius su figūrinėmis kompozicijomis. Šiems kūriniams būdingi baroko motyvai. Šventiškumo puošnumu norėta praturtinti kaimo kasdienybę“.

Susidomėjimas bajorų kultūra ir dvarais atgijo, atsikračius sovietinės okupacijos. 1996 metų gegužės mėnesį Vilniuje surengtoji mokslinė konferencija „Lietuvių dvarų kultūra“ sutraukė 18 prelegentų, penki jų lenkų mokslininkai. Rengiamos tos konferencijos darbu knyga. Dalyviai aplankė 12 dvarų sodybų, su nakvyne Radviliškyje. Periodikoje paskelbta straipsnių apie dvarų likimą, jų nykstančius parkus. Rašė istorikas Egidijus Alek-

sandravičius, V. ir S. Dėvalikiai, J. Kiaupienė, K. Labanauskas ir dar keli. Knygoje *Lietuvos istorija iki 1795 metų* (Vilnius, 1995) Jūratė Kiaupienė rašė apie 16-ojo amžiaus permainas Lietuvos visuomenėje: „Šių permainų iniciatoriumi tapo veržlus, kuriamegė intelektualinio potencialo neišsikovojęs bajorų elitas“.

Savo apžvalgos pabaigai pridėdu skaitytojo pasigardžiavimui ištrauką iš Irenos Čepienės teksto: „Valstiečiai vyrų nešiojo linines kelnes ir marškinius, sujuosčius juosteles ar diržus. Šaltensiu metų laiku dėdavo vilnonius drabužius – milinę sėmėgą, kelnes, trinityčius, kailinius, veltinę kepturę. Moterys vilkėdavo lininiais vienspalviais marškiniiais, segėdavo spalvotais sijonais, ryšėdavo prijuosčėmis. Išėgėgi turėdavo vilnonių raštuotų sijonų, prijuosčių, liemenių, vilnonių skarų – sagių – kuriomis sausdavosi petius, susėgdamos ant dešinio kono segelė. Ištekėjusios moterys galvą gaubėdavo baltos drobės nuostu, merginos vaikščiodavo vienplaukės. Avėdavo liepų karnų vydomis ir odinėmis naginėmis“. Parinkta ir panaudota bene devyni veiksmazodžiai apsirėngimui taikliaus nuskaiti. Panašiai žodingas yra visas knygos tekstas. Tokia knyga labai praverstų ir išeivijai, tik kad jos tiražas per mažas.

Juozas Kojelis Čikagoje per 1998 metų „Atėities“ savaitgalį, kurio programoje jis skaitė paskaitą, portretuoklo metu kalbasi su dr. Petru Kizilium (kairėje). Jono Kuprio nuotrauka

Balys Auginas

Mecenato ieškojimas

Kai staliuje mano rankraščiai buvo gerokai pageltę nuo laiko, pastebėjau, kad visas mano genialias mintis pasisavino praeikta kandžių giminė. Visi rankraščiai buvo ne tik jų aštrių dantų cenzūros sukandžioti, bet ir gerokai sudūlėję. Juk visą išeivijos laiką, su gražiausiom viltim dėdavau pirrašytus lapus į stalių. O dabar – štai, vartydamas kandžių paliktas liekanas, nė pats nežinau, kas ten buvo, nes likučiai atrodė lyg kupiūros – kaip teatre kad režisierius išbraukinėja teksto nereikalingas vietas, nes žodžiai ir sakiniai visiškai suvalgyti. Štai tau ir visa dvasinė kūryba supelėjusi, iškupūtruota, nuplagijuota ir kandžių sunaikinta! Visos laisvalaikio valandos įkvėpimai, nemigo naktys dingę negrįžtamai!

Kai šitai su gauduliu išdėčiau savo gyvenimo draugai, ji tuojau pat šokst:

– Na, matai – sakiau, kad neturi galvos, tai ir neturi! Reikėjo bent inšūrinti (kaip dabar sakoma lietuviškai), dabar būtum gavęs vis šioki tokį honorarą. O dabar už tas darbo valandas ir antvalandžius špygą turi! Ir kiek sykių sakydavau, nerašinėk nieku – geriau einam krautuvėn – ten kailinių išpardavimas, lietuviškų modeliutojų kultūrinis pasirodymas (minisijonėluose). O tu – vis neturėjai tam laiko. O dabar: visą tą dalą kandims gaminai, tpfu!..

Ir numojusi ranka, oriai nusvyravo į savo karalystę – į modernią mūsų virtuvę. O aš, likęs vienas, kone alarodamas, renku likusių įkvėpimų nuobiras ir keikiu savo likimą, kuris pavogė taip klasingai mano gyvenimo gražiausias valandas.

Nežinau, ar nerašantis galėtų suprasti mano nuostolį, mano praradimą... Norėdamas pasidalinti savo nelaime, skambinu Kermo-

siui:

- Žinai, bičiuli, kas atsitiko?
- Ir visą savo sielvartą prakūsiu pro telefono vielą.
- Jis žmogus protingas, ne tik kūrybinė meilė, bet ir kūrybinę kantią supranta.
- Reikėjo, – sako, – paieškoti leidėjo.
- Tai kad visi dėlai, o kiti nė neat-sakydavo. O pats žinai, kaip yra...
- Taip – sako jis, – bet tavoji, kiek žinau, su brangiais kailiais vaikšto, deimantų pilni pirštai. Ar negalėjai numauti kokį nuo piršto ir paaukoti knygai?
- Na ir pabėrei išmintį: na, kaip gali numauti, juk pats žinai, kas vienas kartą duota – neatimsi. Nesu gi aš išdėnas! – lūžinai atsiduodamas aiškiniu.
- Reikėjo susirasti mecenatą – kaip dabar priimta, – bičiulis pro ragelį šiltesnį orą pučia.
- Išmintingai čiūskti, brolau, bet kur tu šiandien tokį atrasi? Toki, kuris prikištų rankas prie knygos? Juk ir tos lietuviškos knygos bjo, jos baidosi, kaip... Kai kurie iš viso knygų neskaito, į rankas neima. Bjo susitėpti. O čia dar aukos jai pinigai! Kad išleisčiau

gimdytą knygą!

- Tai reikėjo paieškoti atidžiau: visokių yra. Ant padarus tautiečio nepataikei! Ati-rastų, – lengvai sprendžia neišsprendžiamą problemą bičiulis.
- Sakyk, ar bandei pakalbinti kokį suvalkietį pažįstamą?
- Kodėl suvalkietį? – klausiu nustobęs.
- Matai, suvalkiečiai tai ne mes drūkeliai! Jie turtingi ir ambicingi velniškai.
- Palauk, – susimąčiau, – vienam minėjau...
- Na ir ką? – aną pusį pajutau greitomis alsavimą telefono vamzdyje.
- Nieko. Nuėjo ir nuėjo sau... – pastebėjau lyg mokiny, paliktas po pamokų.
- Kodėl?
- Matyt, neturėjo atliekamo pinigol
- Tai nebuvo suvalkietis! – ryžtingai nusprendė bičiulis. – Ar tu esi tikras, kad jis buvo suvalkietis? – taria mane Kermolius.
- O iš kur tu žinai, kad nebuvo suvalkie-tis? – įsišėdžiu.
- Matau, kad tu prastas psichologas, – bera mane bičiulis. – Matai, jei jis būtų suvalkietis ir pats neturėtų pinigų, tai iš kokio

draugo pasiakolintų ir šit būd vis tiek tau duotų mecenatinius pinigai! Jie geros širdies, tokie jau ambicingi pasirodyti tie suvalkiečiai, tai ne mes sukdžiatčiai...

– Ei, – staiga prisiminiau, – juk tavišką yra suvalkietis. Gal jau ji sutiks su tavo palai-minimu pasidaryti mecenatę? Gal pats, kaip bičiulis, mano naudai ir labai kokį šodėlį išpausai?

– Matai, duok žmogui patarimą, tai jis tave nori išnaudoti! Ale ir geras tu bičiulis! Iš Lietuvos, rodo, pažįstami. Iš vieno krašto, o pats nori man įsiūlyti kiaulystę... O, rodo, saiki, kad mandys tavo rankraščius eurijof?

– Prisiminiau, kad turu rankraštį kitam staliuje. Patį naujausią! Prieš porą metų rašytą! – degu džiaugsmu.

O j tai telefono ragelyje pasigirata: – Esi kiauulis tekmas... – atvirai spūn-gina mane bičiulis.

Netekau rankraštį. Netekau ir bičiulis. O suvalkietiai po kojom nesimaišol! Bet vis dar viltim gyvenu. O gal koks pažįstamas suvalkie-tis ir pats pasisiūlys tapti mano kūrybinio mecenatu? Ką gali žinoti? Nors mano bičiulis visad tikindavo, kad viltis – durnių motina!

Naujieji eilėraščiai

VAINIS ALEKSA

Yra mitas tarp rašančiųjų draugų, kuris gerai pavaizduoja nemažai šių dienų Vakarų kultūros rašytojų principus. Sakoma, kad buvo nacių koncentracijos stovyklose vadovų, kurie laisvalaikį skaitydavo Rilke's poeziją. Šitas, neva istoriškas faktas iškylo mūsų pokalbiuose, kai kas nors teigia, jog poezija kaip nors automatiškai padaro žmogų kilnesnį. Pagal šį mitą, privalome suprasti, kad poezija lengviau patenkina skaitytojo troškimą grožio negu žmoniškumo. Taigi vien tik estetinis pasiekimas ne visad šiandien rašytojų domina. Apakritai, įvykiai Antrojo pasaulinio karo metu paliko nepaprastai gilius randus Europos kultūroje. Svarbiausi kritikai dar ir šiandien toliau vis bando suprasti, kaip galėjo įvykti, kad civilizacijos, kurios kultūra rėmėsi racionalumu ir religingumu, išliko masės žmonių, kurie bejėgiškai pritarė neapsakomiems žiaurumams.

Vainis Aleksa viename Pasaulio Lietuvių jaunimo sąjungos susitikimo seminare, Pasaulio Lietuvių centre, Lemont, Illinois.

Jono Kuprio nuotrauka

Tuojuo po karo atsirado rašytojų, kurie galvojo, kad toliau rašyti iš viso nemoralu. Jie manė, kad rašytojas turėtų mesti plunksną ir tiesiogiai užsiimti politiniais ir auklėjimo darbais, kurie užtikrintų, kad tokios idėjos kaip „the final solution“ (galutinis sprendimas) žydų tautos atžvilgiu niekada daugiau nebeprisikartotų. Ne visi poetai, žinoma, nustojo rašyti, bet vis vien dauguma taip pat jautė pareigą svarstyti ir kelti abejonių dėl savo meno. Buvo aišku visiems, kad kaip bebūtų, poezija turėjo sau sukurti naują veidą. Aštuonioliktą ir devynioliktą amžiaus poezijos supratimas – kad poezija turėtų švelniai sukelti skaitytojo malonias ir harmonizuota kalbą – atrodė poetams banali. Jie nenorėjo poezijos, kuri politikai galėtų cituoti, vėsdami tautos karą keliu. Jie nenorėjo liūliuojančių ritmų, lyg leidžiančių jausti, kad pasaulyje viskas gerai. Jie norėjo energingos ir rezonuojančios kalbos, kuri pažadintų žmogaus sąžinę, vaizduotę, ir užuojautą, paruošdama žmogų naujos kultūros atstatymo darbui.

***

Šiomis naujomis tradicijomis remiasi ir mūsų poetas Julius Keleras. Jo eilėraščiuose už paprastų daiktų ir kasdieninių žmonių pasisakymų slypi karo pasekmių patirtis. Tačiau klausimai, kuriuos Julius kelia savo eilėraščiuose, kartu keičia paveldėtą pokario poezijos tradiciją. Pirmieji pokario poetai kritiškai žiūrėjo į prieškarinius poetus ir kultūrą. Bet Julius taip pat meta kritišką žvilgsnį į pokario poeziją. Jis lyg ir klausia tų poetų, kokie yra jūsų poezijos vaisiai? Kaip ji pakeitė pasaulį? Į ką ji kreipiasi su savo tiršta, eksperimentine, painia kalba? Savo eilėraštyje „Ars Poetica“ Julius nagrinėja klausimą, ką reikiama būti poetu šiandieniniame pasaulyje? Viena vertus, šiame eilėraštyje pasidaro aišku, kad Julius daug pasisemia iš senosios poezijos tradicijų Julius, kaip ir Senojo Testamento pranašai, antikinio epo poetai ir romantikai ieško, kad jo žodžiai būtų įkvėpti šventumo. Drauge Julius ieško savo vietos Lietuvos poezijos raidoje. Kaip daugelis Lietuvos poetų, Julius išreiškia meilę savo šemei ir savo supratimą, kokiais ypatingais būdais Dievas tą žemę laimina. Skaitykime eilėraščių „Ars Poetica“ (jis, kaip ir kiti du šiame žodyje nagrinėjami – „Užgavėnės“ ir „Gelijantys daiktai“

spausdinami greta siame puslapyje – Red.).

Bet jei šis eilėraštis jungiasi su senom tradicijom, jis taip pat, net pirmiaisiais dviem žodžiais, „poezija – auka“, nori patvirtinti naujų tradicijų problematiką. Kodėl poezija – auka? Sekspyrui – literatūra atspindėjo pasaulio sudėtingumą, romantikui Percy Bysshe Shelley poezija buvo kaip žmonijos įstatymai, o Julijui Kelerui – poezija skirta akliems, alkaniems. Reiškia, poezija sąmoningai nelenktyniauja jėgos politikoje – ji nenori prilygti sensacingam populiaros kultūros pasauliui. Nenori savo vertę matuoti pinigais ar skaitytomis skaičiais – taip, kaip netytomis Rilke's poezija pakliuvo į žudikų rankas. Julius Keleras trokšta atsirasti tyliųjų žmonių rate. Nors neaišku, kas šitos šviesios, šventos, alkanos figūros yra, gana aišku, kad jie yra tie, apie kuriuos Jėzus kalbėjo, kai Jis sakė: pirmieji bus paskutiniai ir paskutiniai bus pirmieji.

Taip pat Julius Ars Poeticai svarbu, kad poezija gali mums įkviesti šventą atbudimo raktį, kuri padės mums pajusti, kad gyvenam, gyvenim ir gyvenom. Bet ar mes neįtamt, kad mes gyvenam? Čia Julius, kaip ir kai kurie kiti jo bendraamžiai poetai, galvoja, kad Vakarų pasaulis perpildytas ženklais – turim perteklių reklamų, filmų ir informacijos. Viskas būtų gerai, jei šitie ženklai daugiau praturtintų gyvenimą. Tačiau yra teigiama, kad dažnai atrodo, lyg žmonės yra apgauti šių ženklų. Neradę malonumų, žadamų Hollywood'o filmuose, pasitenkina užpildyti tuštumą savyje pinigais. Be to, globalizacija šių ženklų grasina atimsianti žmogaus ir kultūrų ypatybes. Kalbos išraiškos, humoras, diskusijų temos, intymūs pasakymai visur panašėja ir žmonės tampa blankiom kopijom vienas kito. Teigiama, kad išvis žmonijos vaizduotė mažėja – jei Hollywood'o filme neparodyta, kaip reikia reaguoti į visur augantį skurdą, tai atrodo, kad tas skurdas neegzistuoja ar nevertas mūsų dėmesio. Poetas tačiau apsisima rasti ir duoti formą patirtims savo ir kitų žmonių, ko nei David Letterman, nei Ted Kopell, besirūpindami apie „reitingus“, neįstengtų padaryti.

***

Juliaus kitas eilėraštis, „Užgavėnės“, išvaidina autentiškumo ieškojimą. Prieš randant, kas svarbiausia gyvenime, poetas ieško ramybės ir džiaugsmo saugiuose, lengvai pažįstamuose pasauliuose. Jis pirma pareiškia norą matyti Lietuvą įprasminimą papročiais ir tautosaka. Toliau jis

Julius Keleras

ARS POETICA

poezija – auka, bet tik paklūpę alkanųjų stalui, kurio nedrįsta prisiliesti mirtis; ar pameni, kaip sunkiai, bet laimingai jie alsavo, kai žviatė virš kaktos jiems laimės žiburys, neleides užsižaist, užmigti, užgesti

kas mums iškielytų tą šventą atbudimo raktį, kai geliant sielai nulekia sapnai, ir jau nebežinai, kas laukia ten už jau atburto klonio, kas teikia tau palaimintą malonę, pajust, kad gyveni, gyvenai, gyvenai

kas atkabina stoginėje ilgiesiui langeli, ir ieško naktį žvakės, kad nežūtų tas Dievo leistas žodis, – pernakvotų, kad ilgiau pabūtų kaip kroonis prieš Kalėdas pakurta lig pat Velykų galą

ar dar išdrįstum būti panašus į vaiką, kuris paklydęs valandas sumaišo, bet nesutrinka horizontų tėkmėje? o, amžinoji plunksna, rašanti pasaulį, apšviest mane, suteik man sapno aukštį

atspėk man daiktus ir žodžius suvienyk, kad nuaidėtų manimi nebylios, bet realios sielos, ir duok man žvilgtelti vogčiom, ką daro šitą naktį Dievas Lietuvoj, panūdęs grįžti į ją, pakalnėse pražystant pakalnūtėms

UŽGAVĖNĖS

Norėčiau sutikti saulės grįžimą namo dviejų galų name šiaudiniu stogu, tamsaus medžio gonkom, žiogrių tvora, skaitydamas Simoną Daukanta. Retharčiais pakeldamas akis matyčiau, kaip degina More, kaip Kanapis graso Lašiniui, kaip vyrai sniegu prausia merginas, kaip heliai ūmai subėga Aukštaitijon

Bet ilgėja dienos, sniegas traukiasi iš kur atėjęs, ir vėlei puola miestus, kurių viename aš gyvenau, nesulaukdamas kurtinio, kadaise pasiūsto į slaptą kryžiuočių archyvą Karaliaučiu, kad atneštų man anadienių žvalgų žinias apie Lietuvos kelius, vingiuojančius miškais, laukais gyvenvietėm, baltais it ožkos pienas kaulais

Tačiau tematau tik varnas, karkiančias poterius, moteris, suklupusias ant šaisčiai balto Vilijos ledo, peršautus prūsų marškinius, žydų krautuvelės (medvilnė, gelumbė, stiklas, pasagos, duona), merginas vanagų nosimis, arklių turgų, suknibusius kryžius, numuštus krucifiksus ir pašto vežiką nuo Kuršo į Lietuvą vežantį marą

GELIJANTYS DAIKTAI

Daiktai, geliantys sąmonę, išgaravę vasaros kamparas: knyga, atversta Šventosios uoste: nebėra jau laivyno, tik kniūbščias žvejys bando pasiekti netikrą saulėtėkį, nušviečiantį sąmonę: išdžiūvęs lietus, rūkytom menkėm kvėpiantis rytmetis, ir kopos nerandančios mūsų.

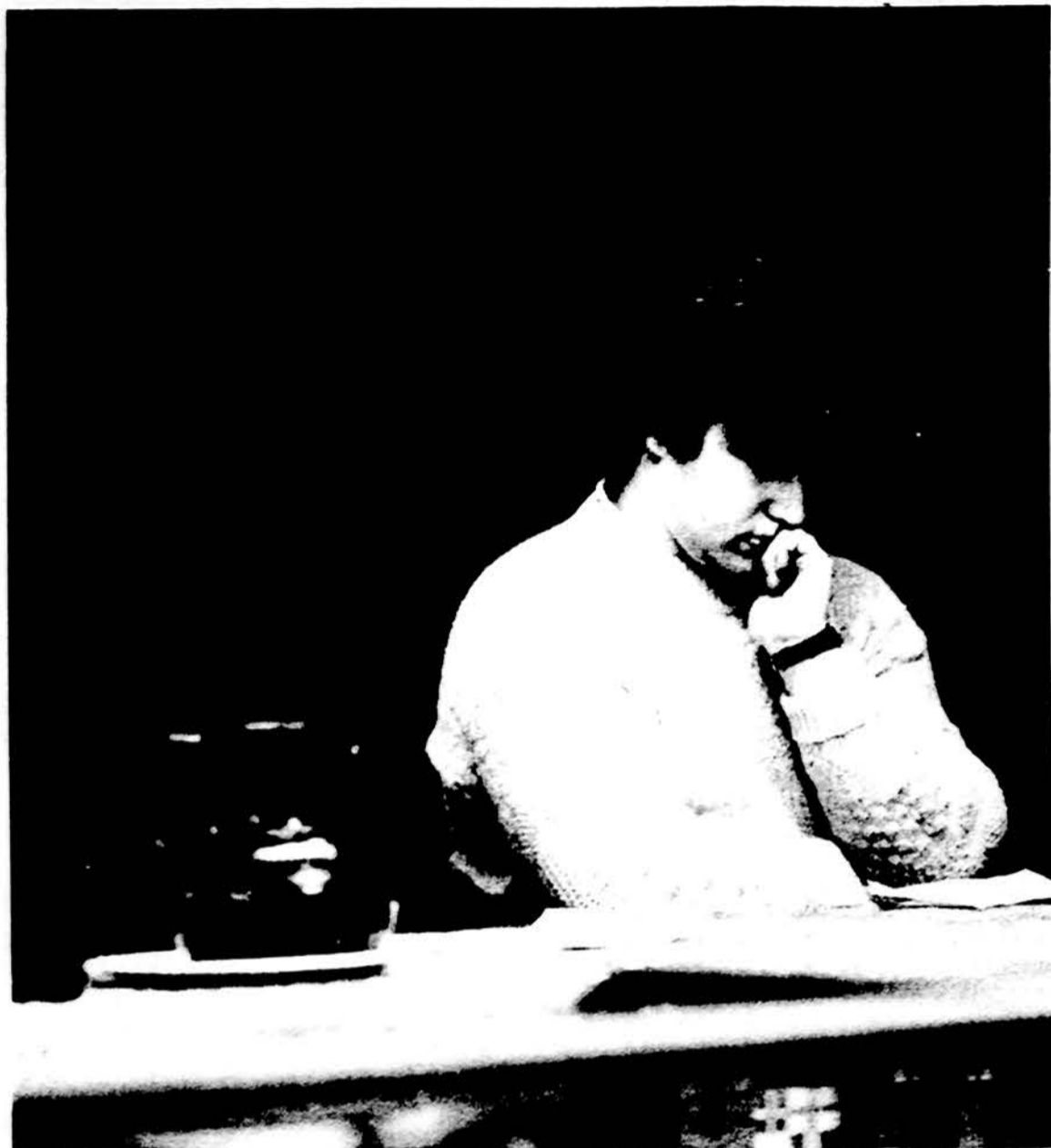
norėtų matyti Lietuvos gilumą istorijos paslaptys. Bet pagaliau, lyg nulupęs sluoksnius netikro gyvenimo, poetas lieka nustebintas istorijos tamsių ir grėsmingų misterijų. Staigiai poetas nei interpretuoja, nei nagrinėja, bet kaip žurnalistas baidžioje padėtyje, nenusuka žvilgsnio, kol mums neapibūdino, kas stovi prieš jį.

Galime pradėti suprasti, kodėl poezijos kalba kartais sunki. Ar yra kokių lengvų ar net mokslis-kų būdų kalbėti apie kentėjimą, kuris surištas su žydų krautuvelėm, maru, ir numuštais krucifiksais? Štai poezijos auka – bandyti paliesti, kas sunku ir skaudu

racionaliai suprasti, bandyti nenustumti į praeitį, ką sąžinė liepia pažinti kaip dabartį. Grįžtame apsuktę ratą, ten, kur mes pradėjome. Šis naujas poetas klausia, ne kaip poetui tapti poetu, bet kaip tapti sąžinės žmogumi. Ne kaip rimuoti, bet kaip bandyti iš žodžių išspausti teisybę. Ne kaip nustoti rašyti, bet kaip grįžti prie žodžių, kad jie uždegtų mūsų vaizduotę, kad pažėgtumėm įvaizduoti, kaip gyvenimas galėtų būti teisesnis ir prasmingesnis.

***

Baigiau su Julius Keleru vienu sunkesnių kūrinių, pavadintu

Julius Keleras viename „Ateities“ savaitgalio literatūros vakare Jaunimo centre, Čikagoje.

Jono Kuprio nuotrauka

Daiktai, geliantys: kėkštas, užsnūdęs verandoje, puslapiai ir smėlio kruopos burnoje kaip kažkada. Nors štai ūmai trumpam sugrįžta tvarkingi, naktiai suguldyti slenksčiai, švari burna, klusni vienatvė, rankos, nuplautos vaiko miegui, balta komunija ir skiemenų vardai.

Nelyg koralai uolų daiktų kolonijos augina sapną. Tu manei, jog tie daiktai suyra, kurių neapaliečia pirštai? Netiesa. Tas langas vis dar girgžda ir skaičiuoja tylą: žodžiai spurda, užlakuoti dulkmė; tie troškimai, supančioti anų sapnų viela; tie miestai švyti dar nusileidimų tiltais.

Skverai kuždas, apipinti anų dienu vijokliais. Norsgi nieko jau tikrai nėra. Tik tie keli, vis geliantys daiktai nei linijos lietaus pranyksta vyzdžiuos, tačiau ir vėl iškyla kaip ranka, prisiekianti daugiau nepriklausyt ruletei, vynuogėms ar tavo užslėptiems inicialams, ir neišpildanti.

Ir ką dabar turėčiau atgaivinti, jei viskas, kas tik liko sapnuose – aptriušę parkai, neveikiančios pajudę karuselės, Vilnelės gluosnių pokalbiai naktim ir mirės, mirės rūkas. Nors mingant žodžiams, viskas vėlei kyla. Taip diena pasirengia ir vakarą pradėti tikrai gyventi, tačiau nespėja.

Taip ir mudu užmiegam sapno giljotinai pasmerkti, kol pastanga prabusti Vilniuj tampa daiktu, geliančiu labiausiai. Tuomet aš praveriu duris ir vėl skaičiuoju lietu, kuri daiktai prieš aušrą tartum stygą – tolimą ir aidžią – liečia.

tu laikraštyje parašytą žinią. Bet drauge nereikia laukti, kad kritikas ar pats poetas duotų mums jo paslapties raktą. Net nesuprasdami jo, jau mes visi šiandien šie eilėraščių išgyvenome. Jei turėtumėm kantrybes ir skaitytumėm šie eilėraščių dar porą kartų, jo keista, lyg iš kito pasaulio kalba, nepasidarydama aiškesne, pasidarytų sava. Su tuo savumu, manau, kad jaustumė, jog šie eilėraščiai išreiškia džiaugsmą – teisybę, čia ne džiaugsmas, kaip jis rodomas televizijoje ar net ro-manuose. Bet jis yra tas labai svarbus džiaugsmas, kurį mes visi pažįstam, kai akimirkom, kaip paprasčiausiuose kasdienybės

sūkuriose lyg angelas nutūpia mums prie ausies, ir sako, ar ne gerai būti gyvam, kvėpuoti, matyti, girdėti.

Man šis eilėraštis suklija daug vilčių. Taip, kaip jis moko, kad nereikia bijoti jo kalbos keistumo, taip platesne prasme jis moko nebijoti naujo gyvenimo – ar jis būtų pomirtinis, ar jis būtų dabar. Švelniai, švelniai, jis vilioja mus turėti drąsos palikti slegiančius, dirbtinius, reklamų sukurtus geismus, ir ištiesiant ranką kitiems, kartu pradėti gyvenimą iš naujo.

* Dr. Vainis Aleksa šis žodis per Ateitininkų studijų dieną šių metų rugpjūtio 30 - rugpjūtį 2 dienomis „Dainavoje“, Manchester, Michigan, vykusį literatūros vakarą, kurio programą jis paruošė ir jai vadovavo.

Jubiliejinė tapybos trienalė Vilniuje

ALGIMANTAS ANTANAS NAUJOKAITIS

Kone visą spalio mėnesį Šiuolaikinio meno centre, Vilniuje, vyko Dešimtoji Vilniaus tapybos trienalė. Ši trijų Baltijos šalių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – tapybos paroda yra jubiliejinė, nes pirmoji įvyko beveik prieš trisdešimt metų. Trienalėje buvo ne tik gausu lankytojų, bet ir dalyvių: 15 Lietuvos, 10 Latvijos ir tiek pat Estijos tapytojų. Svečių teisėmis dalyvavo ir pora Švedijos dailininkų.

Prieš pat parodos atidarymą įvykusioje spaudos konferencijoje vyresniosios kartos dailininkas Leonardas Tuleikis papasakojo įdomią trienalės istoriją. Prieš tris dešimtmečius, kalbėjo Tuleikis, dailės parodos sovietinėje Lietuvoje buvo smarkiai ideologizuotos. Iš oficialių, kompartijai patikimų asmenų sudarytos komisijos parodoms atrinkdavo tik sovietinei sistemai priimtinius, grynai socialistinio realizmo reikalavimus atitinkančius dailės kūrinius. Be jokių nuolaidų buvo atmestos laisvesnio potėpio, gilesnės minties drobes.

Atmestieji dailininkai patyliu-kais, garsiai nesiskelbdami, pradėjo ieškoti erdvės savo darbams ekspozuoti. Pradžioje juos išdrįso priglauti tuometinis Rašytojų sąjungos klubas. Kai nieko bausis neatstikto, Jonas Švažas, kai kurie kiti drašeni, laisvesnės minties tapytojai, pasitelkė latvius ir estus, nutarė rengti savo naujausius, oficialiam ekspozavimui nepriimamus darbus parodoms. Į atrankos komisijas jie sugebėjo pritraukti daugumą savo bendraminčių, kad prireiktų balsuoti viršūnėn ne sovietinių valdininkų, bet pačių dailininkų balsai.

1969 metais Vilniuje įvyko pirmoji Baltijos šalių tapybos paroda. Pirmą kartą lankytojai

pamatė Jono Švažo, Vinco Kise-rausko, net Antano Gudaičio beveik abstraktius paveikslus, gerokai nutolusius nuo socialistinio realizmo rėmų.

Nuo to laiko kas treji metai vyksta Lietuvos, Latvijos ir Estijos tapybos trienalės. Jų svarbiausias bruožas – ekspozuoti tai, kas naujausia, drąsiausia, įdomiausia.

Tuo pasižymėjo ir šioji, Dešimtoji Vilniaus trienalė. Greta Augustino Savicko, Leonardo Tuleikio, kitų vyresnio amžiaus pripažintų dailininkų, buvo ekspozuojami Aušros Barzdukaitės, Vidmanto Jusonio, Audriaus Gražio, kitų jaunesnių tapytojų darbai. Naujais, įdomiais potėpiais ir spalvomis taip pat pasižymėjo esto Klaido Ole, latvio Edgars Verpe drobes. Jiems paskirti Lietuvos dailininkų sąjungos ir žurnalo Kultūros barai prizai. Svarbiausia – 2,000 litų Kultūros ministerijos premija atiteko lietuvių tapytojui Raimondui Regimantui Martinėnui už tris drobes: „Rytas“, „Diena“, „Vakaras“. Tai patys brandžiausi ir įdomiausi tapytojų darbai – pasakė trienalės juries komisijos pirmininkė Dalia Kasčiūnaitė. Savitais, netradiciniais potėpiais ir spalvomis tapytojas išreiškė savo dienos nuotaikas.

Vis dėlto į trienalės sales nepateko daugiau nei 20 lietuvių tapytojų, tarp jų gana įdomių, savitų teptuko meistrų. Taigi dar jautiami atrankos komisijos varžtai. O aš turėjau ir kitą priekaištą; kodėl į trienalę nepakvietus užjūrio tapytojų? Juk ir jie vienos lietuviškos dailininkų šeimos nariai. Gal vienuoliktą trienalėje išvysime ir JAV gyvenančių ir kuriančių lietuvių, kitų Baltijos šalių tapytojų darbus?

Juozas Kojelis – visuomenininkas

(Atkalta iš 2 pal.)

demokratų partijos rinkiminėje kampanijoje, lankė akademinį jaunimą, savivaldybes, važinėjo po miestus ir miestelius, sutiko mokytojus, spaudos žmones, ūkininkus ir darbininkus, gyvai pulsuodamas dabartiniais Lietuvos rūpesčiais. Juozas sakė: „Praeitįjį mokytoje mirti už Dievą ir Tėvynę, dabar turime mokėti gyventi“.

Esu tikras tikriausias, kad šiose iškilmėse dalyvaujančių širdys tebėra jautrios, ir kad šiose iškilmėse susirinkęs lietuviškasis elitas Juozas Kojelis nuosirdžiai gerbia ir jo darbą vertina. Norėčiau betgi, kad solenzinto reikšmingos sukakties proga ir tie lietuviai, kurių čia nėra, kurie Kojelį kartais gyrė, kartais peikė, o dažnai kritikavo, kad ir jie, kaip tas provalavas cerkveje viešos išpažinties metu po švarku paklaidęs ranka, nors paslaptimis muštusi į krūtinę, pripažindamas, kad visi Juozas Kojelis buvo teisus, ir bent tylomis išstartų „mea culpa“.

Juozas Kojelio jubiliejinė šventė ir taurus jo pavyzdys suteikia mums progą staujinti pažadą: daugiau išpareigoti lietuvių tautai, visiems grįžti prie teisingumo principų ir juos viešai išpažinti. Kai Arizonos dykumoje raitelis pamatė indėnų, jo paklausė: „Bičiuli, bene būsi paklydęs?“ Žaibu indėnas atkirtė: „Aš nepaklysti, mano „wigwam“, mano palapinė paklysti“. Lietuva, mūsų „wigwam“ nepaklydo, tik ar mes kartais nepaklydomė? Jei mes laikysimės Lietuvos himnan įrašytųjų žodžių, nei „wigwam“, nei mes nepasimesime.

Sesės ir broliai! Jei didieji tautos vadai būtų gyvi, jie šiose iškilmėse Juozo Kojelio vardą ir sąlytį labiausiai nusipelnusių išsivijusių veikejų viršūnėje. Juozas Kojelis neparado kelio dėl takelio, kalbėjo aiškiai ir tiesiai, žiūrėdamas kiekvienam į akis, ir niekad neparado altruistinės dvasios bendrame žygyje į laisvę, o dabar – už laisvės įkūnijimą ir įprasminimą.

Ir postskriptas. Mielas Juozai, šiandien mudviej tiktų švesti dar vieną sukaktį: sueina lygiai dvidešimt metų nuo mūsų pirmos pažinties.

Esu asmeniškai isitikines, kad atsitiktiniai susitikimai neegzistuoja. Kada dviejų žmonių keliai susikryžuoja, visuomet mums yra duodamas signalas, nes kiekvienas mums turi žinią.

Faktas, kad Tu, mielas Juozai, mano gyvenime iškilai tuo, o ne kitu laiku, reiškė, kad tai įvyko dėl kokios nors priežasties, ir nuo manęs priklausė, ar būsiu pajėgus ir pasirengęs priimti žinią, kurią tasai susitikimas paženkli-no.

Ar atsimeni aną vakarą, kada, atvykęs į Caracas, mane aplankė gana ištaigingoje diplomatinėje rezidencijoje. Žvelgėme vienas kitam į akis, anksčiau vienas kito nematė, lyg būtume seni pažįstami; tuojau pasijutome savi ir nejučiomis atsivėrėme vienas kitam. Pajutome, kad mūsų keliai liejasi į vieną, ir mes spinduliavome energiją, kuri mudu pripildė, keldama į aukštesnę dvasinę pakopą. Šiandien šventame dvidešimt bičiuliškos išti-

Virginijus Ruseckas

Allejus, drobė

Dviejų naujų menininkų paroda Čiurlionio galerijoje, Čikagoje

IRENA ŠAPARNIENĖ

Ateinantį penktadienį, lapkričio 22 dieną, 7:30 v.v. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, bus atidaryta Virginijaus Rusecko ir Broniaus Rutkausko dailės darbu paroda.

***

Lietuvoje Virginijaus Rusecko tapybos paveikslai buvo ekspozuojami Kėdainių rotušės dailės galerijoje, Vilniaus „Arkos“ ir Kauno „Lango“ galerijose. Trisdešimt trejų metų savamokslis dailininkas pradėjo tapyti prieš dvyliką metų, dar gyvendamas Jonavoje. Penkerius metus tapė tikrų ir išgalvotų senamiesčių vaizdelius. „Jis pradžių tapyba man buvo tik bohemiško gyvenimo būdo dalis“, sako Virginijus Ruseckas. Paskui – atsitiktinai užėjo vietinis milijonierius ir nupirkė keletą dailininko darbų. Apie dailininką sužinojo ir kiti

kimybės metų.

***

Brangus jubiliate Juozai! Gruodžio antroji nebetoli. Esame Tavo didžiosios sukakties išvakarėse. Leisk ir man padėkoti už tavo knygą *Iš nakties į rytą*. Tai rezistencinės asmenybės portretas – tavo „neramos dūšios“, kuri visuomet ieškojo Lietuvai ir mums tiesos, už ją kovojė ir, pasakysiu, ją surado. Tavas raštų rinkinys iš tikro yra visuomeninės veiklos Everestas, į kurį kops skaitytojai, vieni noromis, kiti nenoromis. Tu erelio akimi stebėjai išsivijusių lietuvių gyvenimą ir jį kritiškai vertinai. Ne vien džiaugsmingai, bet kartais su skaudancia širdimi kritikos žodžiu palydėjai ir šėnerius atsikūrusios Lietuvos laisvo gyvenimo metus.

Juozai, švenčiame tavo aštuonias dešimtis metų. Amžius yra niekis, jei širdis jauna. Lietuva, klausydama tavo žodžių, gaudydama tavo mintis ir jas ryždama si įgyvendinti, negalvojo apie tavo amžių. Lietuvis Lietuvoje pulsavo tavąja tėvynės meile. Jė iš karto juto, kad tavimi galima pasitikėti, kad kalbi tiesą ir nori tautai gero. Ir tu neturėjai nebėtis, kad susirinkimose, vos įėjus į pilnutele salę, visi sustodavo ir tave aplopdimentais sveikindavo, o pristatant knygą, ir tave, kaip anksčiau poetą Bernardą Brazdžionį, gelėmis užpylė.

Lietuvoje tavęs niekas netildė; niekas tavęs daugiau nebetildys ir išsivijoje.

turtuoliai – sėkmės karuselė emė suktis. Virginijus Ruseckas atsikraustė į Kauną ir, anot jo paties, į tapybą emė žiūrėti rimtai.

Pagal patį dailininką, kiekvieną drobę galima tapyti be galo. Ta patvirtina jo abstrakcijos. Jos tarsi ženklų mirgėjimas, lyg koks slaptas ritualas, verčiantis mus kuo įdemiau įsižiūrėti ne tik į paviršiu, bet skverbis giliau į šiu ženklų, spalvų ir veidų pasaulį. „Kūryba nėra laucia, ji – įdomus, netikėtas sumanymų realizavimo procesas, atnešantis pasitenkinimą, o dažnai ir kompromisą su pačiu savimi“, sako Virginijus Ruseckas.

Bronius Rutkauskas jau dešimt metų kuria freskas. 1980 metais baigęs Dailės institutą, iki šiol turėjo personalines parodas Kėdainiuose ir Bastad mieste, Švedijoje.

Svarbiausi pastarųjų metų jo

Mielas solenzante! Amžius nesibaidykite. Nesibaidykite ir žodžio „senas“. Laikrodis muša visiems. Laikas – ne amžius – gali būti mūsų priešas ar sąjungininkas.

Šiandien tiktų prisiminti prieš du šimtmečius tartus angliu rašytojo Oliver Goldsmith žodžius: „Myliu viską, kas sena: senus draugus, senus laikus, senas tradicijas, senas knygas ir sena vėna“. Nuo savęs pridėčiau: ir sena meilė nerūdija. O tu ištikimai gyvenai pirmai ir seniausiai savo meilei – Lietuvai.

Bronius Rutkauskas

Naujos knygos

• Kostas Ostrauskas. KETVIRTOJI SIENA. Kūryba – kritika. Kritika – kūryba. Chicago: Algimanto Mackaus Knygų leidimo fondas, 1996. Aplanko piešinys – Stasio Eidrigevičiaus. Knygos apipavidalinimas – Henrietos Vepšienės. 189 puslapiai. Tiražas – 800. Kaina 15 dolerių. Gaunama „Drauge“.

Kosto Ostrausko knyga *Ketvirtoji siena* – tai kiek neįprastas kūrybos, straipsnių ir pokalbių rinkinys. Tačiau, „kritika nebūtinai privalo būti vien tik iprastinės recenzijos, straipsniai ar studijos, – ypač platesnės sampratos kritika. Galima ją išreikšti ir kūrybine, šiuo atveju dramatinė forma“, – pratarėme svarstė pats autorius.

Didžioji šios knygos dalis – kai kurių periodikoje (daugiausia *Metmenyse*) pasirodžiusių viena-veiksmių dramų, mikrodrāmų ir miniatiūrų, straipsnių ir pokalbių atitinkama atranka. Kita rinkinio dalis spausdinama pirmą kartą. Miniatiūros „Ant bedugnės krašto“, „Atbulas kupranugaris“ ir „Tyli kiulė ir gili šaknis“ – ištraukos iš ciklo „Spec(taculum mundi)“.

Kostas Ostrauskas įdomiai suveda galus tarp kūrybos ir kritikos, kritikos ir kūrybos, tiek nuotaikingai parodijuodamas poemą „Jūratė ir Kastytis“, tiek rimtuose kritikos straipsniuose, kaip „Rašytojas ir egzilis“, kuriame plačiai ir įdomiai analizuoja egzilio (išsivijęs) literatūrą ir literatūros problemas.

Knyga bus tikrai įdomi sveiką humorą jausmą turinčiam skaitytojui, tuo labiau rimtai besidomintiems literatūros kritika.

• Pasaulio liuanistų bendrija. PRIKLAUSOMYBĖS METU (1940 – 1990) LIETUVIŲ VISUOMENĖ: PASIPRIEŠINIMAS IR/AR PRISITAIKYMAS? Vilnius, 1996. Rinko ir maketavo Baltos Lankos. Atsakingasis redaktorius Albertas Zalatorius. Redakcinė kolegija: Egidijus Aleksandravičius, Violeta Kelerienė, Darius Kuolys, Kazys Grigas, Zigmantas Zinkevičius. Tekstus sukaupė Asta Tilvytėnė. Leidinį parėmė Česlovas ir Ramūnas Kar-

bauskiai. Viršelyje panaudotas Viktoro Petravičiaus medžio raiznio fragmentas iš ciklo „Marti iš jaunos“. Nr. 1 215 puslapių. Tiražas ir kaina nepažymėta. Gaunama „Drauge“.

Ši knyga yra pirmasis Pasaulio liuanistų bendrijos, įsisteigusios jau nepriklausomoje Lietuvoje, leidinys. Jame skelbiama vienos mokalinės konferencijos medžiaga: pranešimai ir diskusijų fragmentai.

Pranešimų autoriai – vieni tie-siai, kiti medžiagos parinkimu ir išdėstymu – nuolat sau ir mums užduoda mįslių, į kurias šiandien visi ieškome atsakymo. Tokių mįslių galima keletą čia paminėti. Kas geriau: garbingai išnirti ar ne visai garbingai išlikti? Ar įmanoma nubrėžti aiškią ribą tarp pasipriešinimo ir prisitaikymo? Nuo kada prisitaikymas ima griauti asmenybę ir jo nebeįgalia pateisinoti jokiais aukštesniais tikais? Ar išoriškai prisitaikymas galima viduje išaugoti pasipriešinimo potencialą? Ar į savo tautos istoriją būt kokiomis aplinkybėmis turime žiūrėti tiesiai ir kritiškai, ar esama aplinkybių, kurios leidžia kai ką taktiškai nutylėti? Ar laisvas anglų kalbos pasirinkimas mūsų identitetui šiandien nėra pavojingesnis už buvusį prievartinį rusų kalbos brukimą, kuris vis dėlto sukeldavo savisaugos diktuojamą reakciją? Kas pagaliau buvo ta sovietinės Lietuvos „Tėviškė“ draugija ir iki kokios ribos derėjo su ja palaikyti kontaktą? Kodėl tiek mažai lietuvių rašytojų rašė „i stalių“, o tie, kurie tai darė, šiandien irgi nepakankamai ivertinti? Į šiuos ir kitus klausimus knygoje ieškoma atsakymų.

Įdomu yra tai, kad ir problema, ir joms sprendimo kelius bando užčiuopti mokelininkai, kurių pusę gyvena ir dirba Lietuvoje, o kita pusė – užsienyje. Šitaip atsiranda galimybė į dalykus pažvelgti lyg ir dviem aspektais: iš vidaus ir iš šono. Tai knygai suteikia vertinimų savitumo, stiliaus įvairumo ir minties intrigo.

Atsakingasis knygos redaktorius Albertas Zalatorius „Išangos žodį“ užbaigia taip: „Kiekviena pradžia nėra lengva. Ir šis pirmasis Bendrijos leidinys nėra be trūkumų. Bet jeigu jis bent kiek stimuliuos jūsų mintį naujai permąstyti pasipriešinimo/prisitaikymo problemą ir jeigu ta problema jums pasirodys ne tokia jau paprasta, kaip daugelis mano, knyga savo tikslą bus pasiekusi“.

Kreipimaisi į skaitytojus

Pradėta sudaryti lietuvių poetų antologija apie Lietuvos žydų likimą. Tekstus bei sugestijas prašoma siųsti šiuo adresu: ANTOLOGIJA 27 Oakfield Avenue Freeport, NY 11520